

ATOMFOGALOM KIALAKULÁSA

- állandó súlyviszonyok törvénye
- Gay – Lussac térfogati törvénye
- Avogadro törvénye $p \frac{V}{T} \sim$ (atom-molekula súly)
- Kinertikus gázelmélet (nyomás, fajhő, hővezetés, sebesség eloszlás, viszkozitás)
- Brown-féle mozgás
- Laue kísérlet $N_A = 6.0225 \times 10^{23} \text{ mol}^{-1}$
- Dalton „anyag végső építőkövei”
- Prout H-ra felépített rendszer
- Mengyelejev
- Faraday törvényei $e = \frac{F}{N_A} (=1.6 \times 10^{-19} \text{ C})$
- Katódsugarak

$\frac{e}{m_{el}}$ meghatározása (elektron) elektromágneses eltérítés

e meghatározása Millikan, Schottky-féle sötéthatás

ionok $m_{el} (= 9.1 \times 10^{-28} \text{ g})$

- Energia „atomisztikus” kvantáltsága

Planck-féle sugárzási törvény

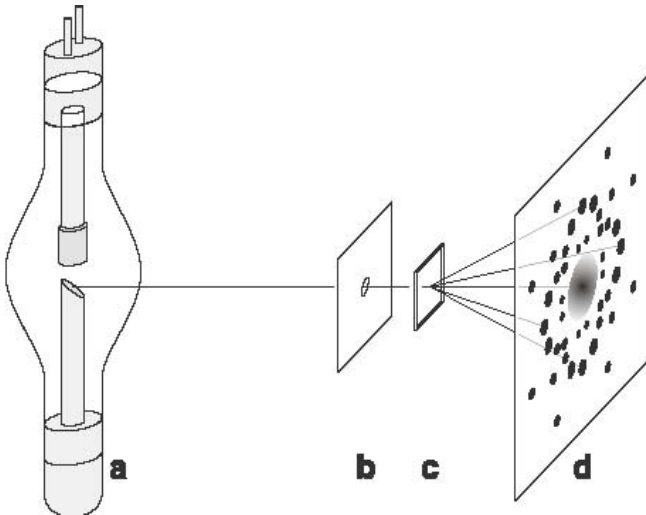
Optikai spektrumok (Bohr-féle atommodell)

kvantummechanika

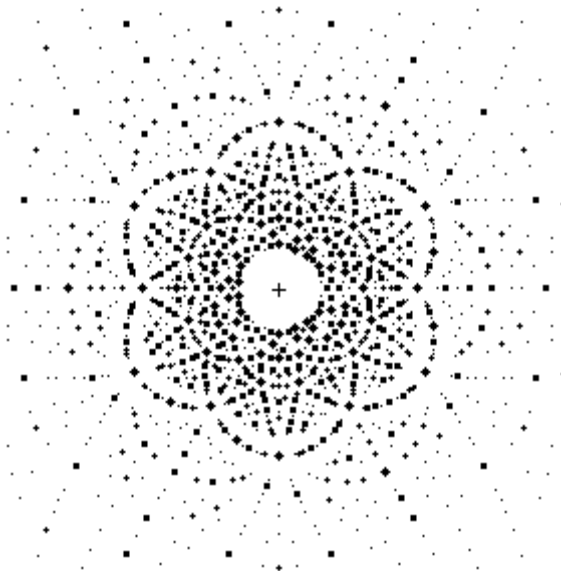
RÖNTGENSUGARAK INTERFERENCIÁJA KRISTÁLYOKON

Laue (1912) → Knipping kísérlete (1912)
Friedrich

- a: röntgensugár forrás
- b: ólom
- c: ZnS-kristály
- d: fotolemez

Laue-diagram

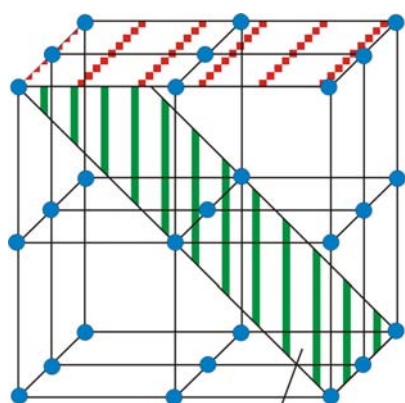

röntgensugarak által előállított
diffrakciós kép berill kristályról

a diagram a kristály szerkezetétől és a kristálynak a beeső sugárhoz
viszonyított helyzetétől függ

RÖNTGENSPEKTROGRÁFIA ÉS KRISTÁLYSZERKEZET-ELEMZÉS

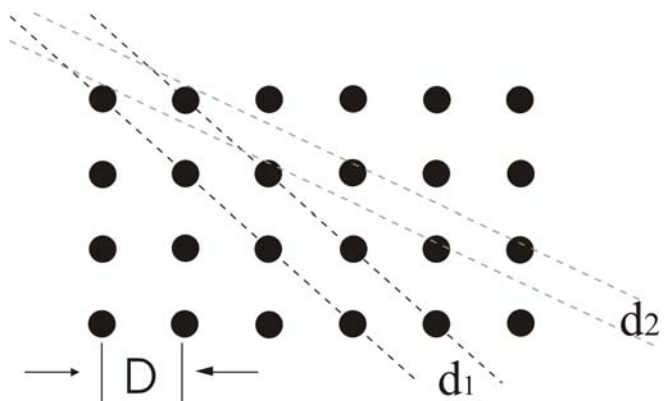
Laue-eljárás
a két Braggtól származó eljárás

hálózati sík

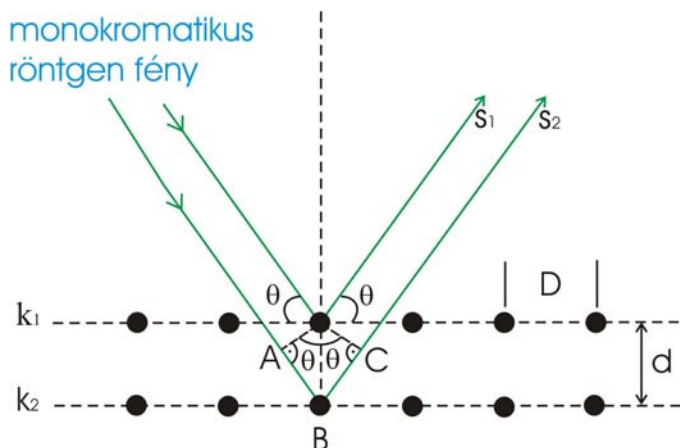
kristálysírk

← röntgensugaraknak a kristály hálózati síkjain való „visszaverődésén” alapszik

hálózati síkok

Röntgensugarak visszaverődése a kristály hálózati síkjain

Bragg-féle feltétel

$$AB + BC = k\lambda \quad (\text{maximális erősítés feltétele})$$

$$AB = BC = d \cdot \sin\theta$$

$$2 d \cdot \sin\theta = k\lambda \quad (x)$$

$$(k = 1, 2, 3, \dots)$$

Meghatározott θ szöggel a kristályra eső röntgenfény csak akkor reflektálódik észrevehető mértékben, ha hullámhossza (x)-nek eleget tesz.

ATOMMODELLEK

atom – oszthatatlan rész (XIX. sz. vége)

katódsugarak (elektron az atom része)

radioaktivitás (α , β , γ sugárzás)

Thomson - féle atommodell

Katódsugarak szórása

Lenard - féle atommodell

α -sugarak szórása

Rutherford-féle szórási formula $\operatorname{ctg} \frac{\vartheta}{2} = 4\pi\epsilon_0 \frac{m_\alpha v_o^2}{2Ze^2} b$

$$\frac{dn}{n} = \frac{1}{(4\pi\epsilon_0)^2} \frac{Ne^4 Z^2 D}{m_\alpha^2 v_o^4 \sin^4\left(\frac{\vartheta}{2}\right)} d\Omega$$

dn függése ϑ -tól, D-től, v_o -tól

négyzetes függés az atomsúlytól

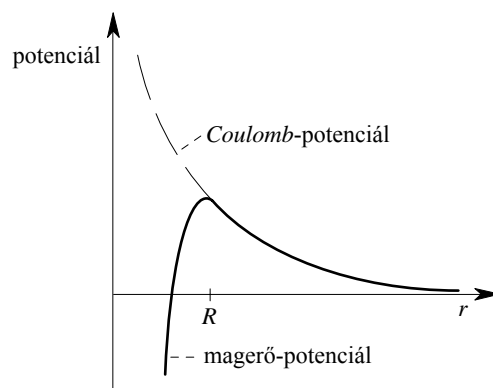
atomsúly $\sim Z$

magtöltésszám = redszám !

$\frac{dn}{n}$ méréséből Z (rendsszám) = Z' (megtöltésszám)

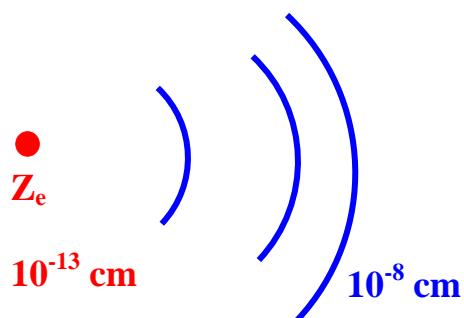
magsugár

$$\frac{1}{2}mv^2 = \frac{2Ze^2}{r_A} \frac{1}{4\pi\epsilon_0}$$

$$R = (1,3 \pm 0,1)A^{1/3} \cdot 10^{-15} \text{ m} = (1,3 \pm 0,1)A^{1/3} \text{ fm}$$

Rutherford-féle atommodell

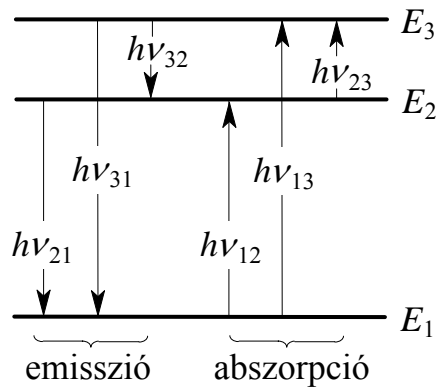

Elektrodinamikailag nem stabilis!

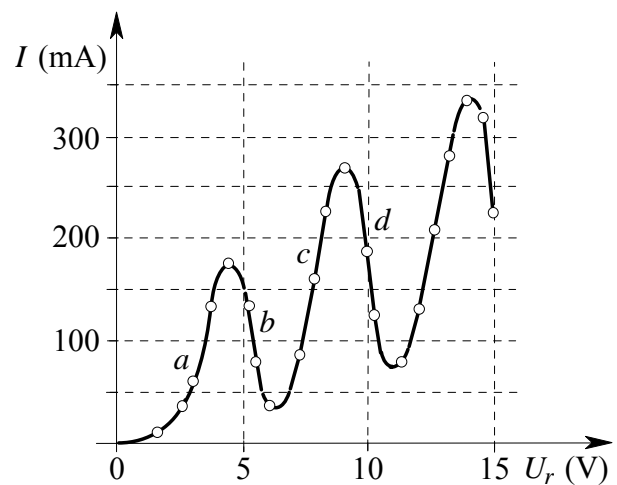
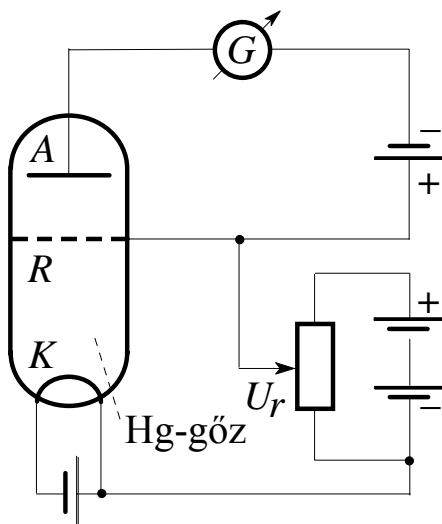
BOHR – FÉLE ATOMMODELL

1) stacionárius pályák

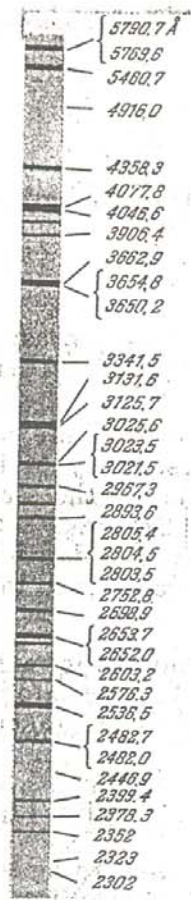
2) $h\nu = E_n - E_m$

- vonalas színeképek
- kisülési cső (kísérlet)
- Franck – Hertz féle elektronütköztetési kísérlet

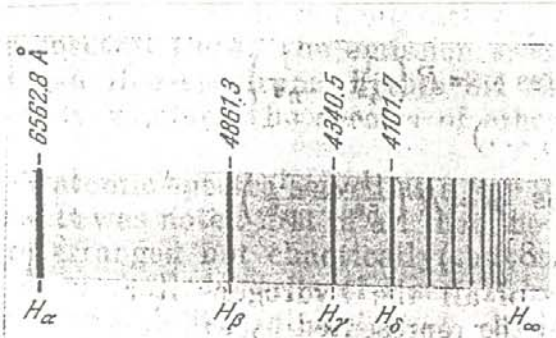

(kísérlet)

Hg

Fig. 3.1

H

Fig. 3.2

(kiserlet !)

ATOMMAGFIZIKA

A XVIII szd. végén a fizika és a kémia körében sok új felfedezés született: íg pl.

- az elektron felfedezése,
- Röntgen-röntgen,
- Röntgen-sugárzás
- uránsókkal végzett sugárzási vizsgálatok stb.

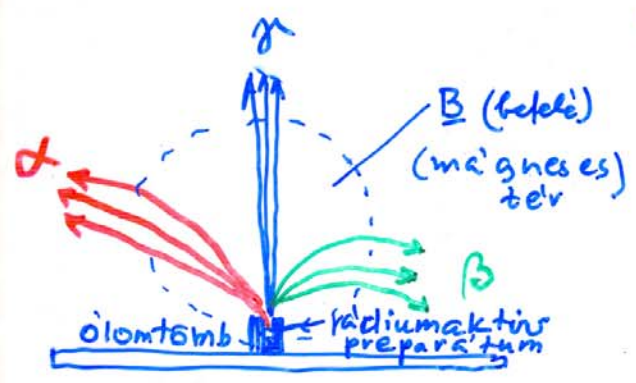
A természetes radioaktivitás alapjelensége

a) Becquerel (1896) azt tapasztalta, hogy az uránsók minden irányba befelé nézve láthatatlan sugárzást bocsátanak ki.

- b) Radioaktív anyagokat találtak (Curie-hérsók):
- 84-es radon
  - 88-as radium
  - 90-es tórium
  - 89-es aktínium
  - 86-os radon

α , β és γ sugarak

A természetes radioaktív anyagok háromféle sugárzást bocsátanak ki.

- α -sugarak: úgy térülnek el, mint a pozitív csokból kilő sósugarak,
- β -sugarak: eltérésük olyan, mint az elektron sugaraké!
- γ -sugarak: irányátlátás nélkül haladnak, miként a röntgen-sugarak

1) Az α -sugárzás fajlagos töltése: a H^+ ion, vagy proton fajlagos töltésének a fele:

$$\frac{e_\alpha}{m_\alpha} = \frac{e}{2m_H^+} \quad e - \text{an elemi töltés}$$

$e_\alpha = 2e$ (Rutherford & Geiger mérése szerint),

s'ly' $m_\alpha = 4m_H^+$

Az α -részecskék két pozitív elemi töltésű heliumionok (He^{2+} -ionok)

Az α -részecskék sebessége a kibocsátó anyagtól függően:
 $v = 1,4 \cdot 10^9 - 2,1 \cdot 10^9 \text{ cm s}^{-1}$ (0,5-7% c)

Az α részecskék kinetikus energiája:

(1 MeV = $1,602 \cdot 10^{-13}$ joule) $E_\alpha^k = 4 \text{ \& } 9 \text{ MeV}$ között van.

2) A β -sugárzás elektronokból áll,

háromy sebesség felvétel (relativisztikus sebesség!)
maximális kinetikus energiája néhány keV & több MeV közötti értékek
rel. tömegvesztés!

3) A γ -sugárzás: igen kis hullámhosszú, azaz nagy frekvenciájú elektromágnes sugárzás
(x -sugárzás, γ -kvantumokból áll!)

A γ -fotonok energiája $\sim 0,01 - 4 \text{ MeV}$ között van,
a megfelelő hullámhossz & frekvencia tartomány

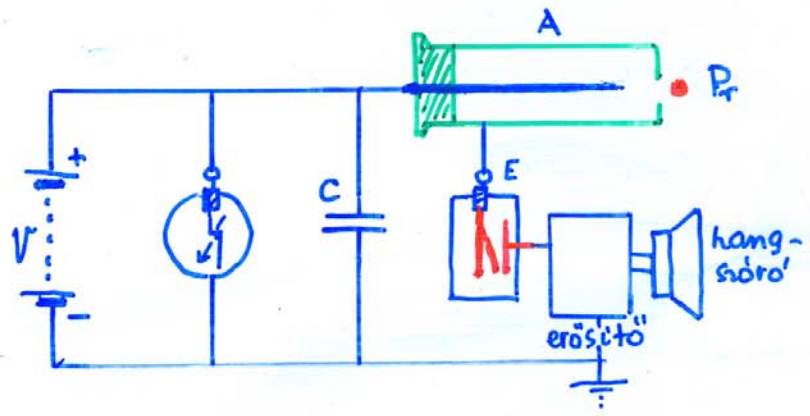
$$\lambda = 1 \text{ \AA} - 0,003 \text{ \AA}$$
$$\nu = 3 \cdot 10^{18} - 3 \cdot 10^{21} \text{ s}^{-1}$$

A RADIOAKTIV SUGARAK KÍSÉRLETI VIZSGÁLATA

a) Ionizációs kamra : a részecskékre megadhatóak a pályájuk látható tetteleire alkalmasak

b) Részecskeszámológó : A légszulfid emulzió és α -részecskék az emulzió parciálisan fehérvirágosodást, ún. szálkillaizációt létesítenek, sűrűség minden részecskére egy fehérvirág

c) A csúcs számológó
Geiger-Müller cső
(GM-cső, GM-számológó)

d) A Wilson-kamra : Relatív sebességű ionizáló részecskék pályáját ionizációval láthatóvá

Először az a tény, hogy adiabata-tikus expanzió révén lehűt és a telítettségű vett gőz - azaz a ködmagok kialakításán a részecskék pályáján mentén felismerő gáz-ionokra csapódik le apró cseppek alakjában, s az ezekből álló köd-fonal néhány tízed másodpercig megfigyelhető és le is fényképezhető.

Stb.

A radioaktív sugarak hatásai

(a) A sugarak ionizációja és hatótávolsága

normális állapotú levegőben: egy α -részecske 1 cm-úton
-a kibocsátó anyagtól függően
 $10^4 - 10^5$ ionpárt kélt

az α -részecskék fajlagos ionizációja $(10^4 - 10^5) \frac{\text{ionpár}}{\text{cm}}$

a β -részecskék — " — több százszor,

a γ -fotonoké több tízezeresre kisebb.

A részecskék E energiája e bizonyos út (a d-hatótávolság)
meglétele után teljesen kimerül.

(b) A sugarak abszorpciója

Évösebb ionizáló hatásonak nagyobb abszorpció felel meg.

A γ -sugárzás abszorpciója a röntgensugárzéhoz
hasonlóan az

$$I = I_0 e^{-\mu x}$$

tömeget követi (μ az abszorpció együtthatója)

(c) A radioaktív anyagok aktivitása: az atomok elem- lenar, átalakulásának és más elem atomjainak β részecskék kibocsátása

Becquerel: a másodpercenkénti bomlások száma
(1 becquerel $\rightarrow$ 1 sec alatt 1 bomlás történi)

(d) Biológiai hatás kifejtése

dózisgenetika: $H = D Q Y$ (egység: Sievert)

D $\rightarrow$ az elnyelt sugárdózis (Gray-ben kifejezve)

Q $\rightarrow$ a sugárzás minőségi faktora

Y $\rightarrow$ a besugárzott objektum minőségi tényezője

A RADIOAKTIV BOMLÁS

a) Bomlási törvény

Legyen (N) az egyes radioaktív anyagnak λ ,
 t időpontban jelenlévő igen sok, szétválasztott
atomjainak a száma

$(-dN)$ a dt idő alatt elbomló atomok
száma

Tegyük fel hogy $-dN$ arányos N -nel és a dt időközzel,

$$-dN = \lambda N dt,$$

vagyis a $-\frac{dN}{dt}$ „bomlási sebesség” arányos a bomlatlan
atomok számával:

$$-\frac{dN}{dt} = \lambda N$$

a bomlási törvény
differenciális alakja,

vagy integrálással:

$$N = N_0 e^{-\lambda t}$$

Bomlási törvény: a
bomlatlan atomok száma
idővel exponenciálisan
csökken

$\lambda \rightarrow$ bomlási állandó

$\frac{1}{\lambda} \rightarrow$ átlagos élettartam

b) Felzési idő (T) az az időtartam, amef alatt a bomlatlan atomok száma a felére csökken

$$\frac{N_0}{2} = N_0 e^{-\lambda T}$$

Ebből

$$T = \frac{\ln 2}{\lambda} = \frac{0,693}{\lambda}$$

Éppen a bomlási törvény új is írható:

$$N = N_0 2^{-t/T}$$

BOMLÁSI SOROZATOK

Keletkezésük alapján, a nagy rendszámú ($Z > 80$) természetes radioaktív anyagok három bomlási sorba vagy sorozatba (radioaktív család) rendezhetők

A) A legfontosabb az urán (vagy urán-rádium) sorozat

Táblázat tartalmára:

1. első tag, ill. jelölés
2. az elem rendszáma (Z)
3. az ún. tömegszám (A)
4. a sugárzás fajtája
5. felezési idő

az atomszámok legkisebb értéke Z_{22} az

Az urán sorozat őseleme: $\left(\begin{smallmatrix} 238 \\ 92 \end{smallmatrix} \text{U} \right)$

az utolsó tag: γ nem sugároz, inaktív végtermék: $\left(\begin{smallmatrix} 206 \\ 82 \end{smallmatrix} \text{Pb} \right)$
uránódlom vagy rádium- γ

B) Hasonló felépítésű az aktínium-sorozat

Elő tag: aktínourán: $\left(\begin{smallmatrix} 235 \\ 92 \end{smallmatrix} \text{U} \right)$, utolsó tag: aktínódlom: $\left(\begin{smallmatrix} 207 \\ 82 \end{smallmatrix} \text{Pb} \right)$

C) A tórium-sorozat

elő tag: $\left(\begin{smallmatrix} 232 \\ 90 \end{smallmatrix} \text{Th} \right)$, utolsó tag: tóriumódlom: $\left(\begin{smallmatrix} 208 \\ 82 \end{smallmatrix} \text{Pb} \right)$

A radioaktív anyagok γ és α , más rész β -sugárzás kibocsátásával bomlik (α -, ill. β bomlás), max. β -sugárzás hiányában

Bomlástermékek bomlásra mindig a

Fajans-Soddy-féle elvredési szabály

IZOTÓPOK

Az olyan, kémiaiilag csaknem azonos
viselkedésű atomfajtákat, amelyeknek
rendszám (Z) ugyanaz, de tömegszámuk
(atomsúlyuk) különböző, izotópok - a
Z rendszámú kémiai elem izotópjainak - hívjuk

A bomlási sorozatokban található egyes
rendszámú, de különböző tömegszámú atom-
fajták pl. a táblázatban a

A három bomlási sor végtermékei az
ólom 206-os, 207-es s' 208-as tömegszámú
stabilis izotópjai, a 210-s, 214-s s' 212-
es mások izotóp az ólom természetű radioaktív
izotópjai

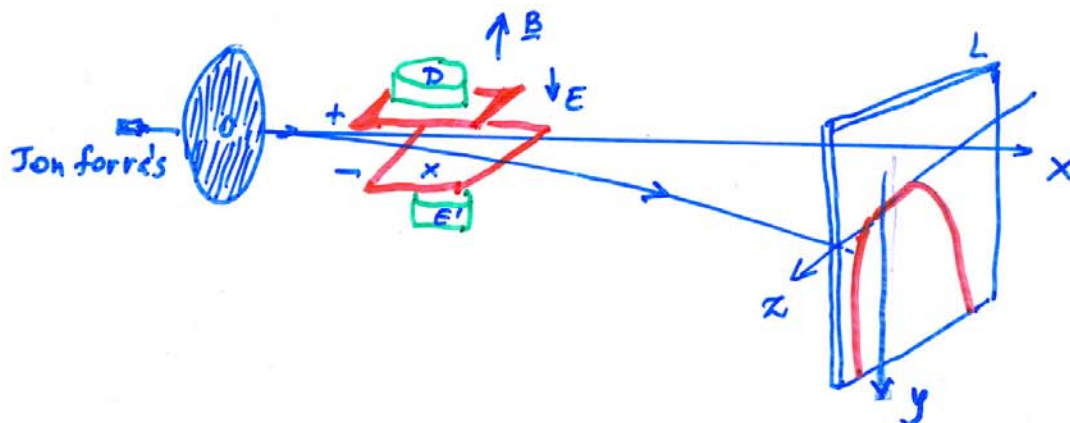
AZ ATOMMAĞOK TÖMEGE

18

Az izotópia nemcsak a radioaktív elemek sajátságai

Thomson -féle parabolaműdör

Fontosabb segítségével előállított C_{60} és C_{70} konjugáltak
és részleg nyálkájai - nem vákuumban - ellenfélts
irányú elektromos és mágneses térrel áthaladva, ellenfél
(l. ábra)

Az elektromos és mágneses térben való ellenfélts
tömegeikről levezethető, hogy a azonos e/m
számszámú töltésű, de különböző v sebességű
ionoknál a L távolságon η paraboláit
mentén kell feltehetően elhelyezni.

Ne - konjugáltakal végzett kísérletkor során
kétféle parabolát láptak: az egyiket C_{60}
(relatív) a 20-as, a másikat a
22-s relatív atomtömeg tartományban.

TÖMEGSPEKTROSZKÓPIA

Tömegspektroszkóp : ionnyaláb részecskéinek tömege és a különböző ionok számának meghatározható

Tömegspektrográfok : a különböző tömegű ionok a fotolemezen vonalakat hoznak létre, m γ művet mérve a megfelelő ionáramokat
(tömegspektrométerek)

Tömegspektrométer : felbontó képessége

$$F = \frac{m}{\Delta m}$$

Δm a részecskének megengedett legkisebb tömegkülönbsége

Izotópokra vonatkozó legfontosabb eredmények

① a földön elemek nagyobb része izotóppal keverve van, s γ adott elemekben az izotóp aránya általában állandó

② az egyes izotópok atomtömege jó megközelítéssel egyenlő számú.

Kb. 50 stabil, 250 káros radioaktív s több mint 1000 mesterséges radioaktív izotóp ismert

A NEUTRON ÉS A POZITRON

1932-ig ^{már} ismert elemi részec: proton
elektron

1932-ben felfedezett elemi részec: neutron
pozitron

① Neutron. Berilliumnak α -sugárzással való „bombázása”
Boethe & Becker tapasztalatai (1930)
Curie & Joliot megállapításai (1932)
Chadwick (1932) kimutatta: a sugárzás
semleges, a protonnal kb. szelvi
tömegű részecskékből, neutronokból
áll.

- a) Elektronok & mágness térben nem terjednek el,
- b) az atom szelvi részei áthatolnak anélkül, hogy az anyagot ionizálnák
- c) rendkívül nagy az átható képességük
- d) Selvségükből csak aktív részecskéket, ha atommaggal közvetlenül ütköznek

Megállapították, hogy $m_n = 1,00894 \text{ ATE}$
 $m_p = 1,00758 \text{ ATE}$

A neutron tömegszám: 1, töltés száma: 0, jelölése: $\begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ n \end{pmatrix}$

Az atommag: PROTONOKBÓL és NEUTRONOKBÓL áll.

② Pozitron: Anderson azt találta (1932) hogy szelvi
mágness térbe hefrett kódkamrában a szelvi sugárzás ofan részecskéket vált ki, amelyek ugyanfajta
nyomat hagytak mint a elektronok, de jelölésük
ellentétben görbül

A elektronnal egelő tömegű, de +1 elemi töltésű részecské a pozitron
A elektron & a pozitron tömegértéke:

$$m_{el} = m_{poz} = 0,0005486 \text{ ATE}$$

PÁRKEPZÖDÉS ÉS SZÉTSUGÁRZÁS

a) Párképződés: Kodkamva felvételkor mindig pozitronok elegendő mennyiségű γ -nyaláb abszorpciójával is relatív érve, és az anyagban a pozitron és az elektron γ befűtél indul ki. Itt mérések alapján az elektron-pozitron pár relatív részében van „párképződéshez” legelőbb.

$h\nu = 1.02 \text{ MeV}$ energiájú γ -foton szükséges

m_e elektron és m_p pozitron tömegének megfelelő energia:
($E = mc^2$ alapján)

$2mc^2 = 1.64 \cdot 10^{-6} \text{ kg} = 1.02 \text{ MeV}$

A párképződést úgy kell eldépírelmánni, hogy az anyag közlelébe jutó γ -foton elegendő és befűtél elektron-pozitron pár relatív részében a óms energia, a óms töltés és a óms impulzus megmarad.

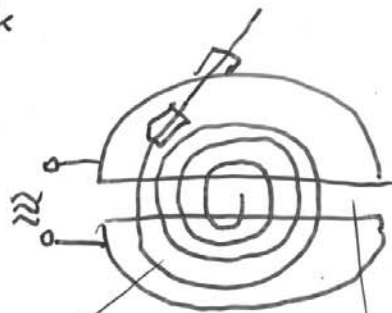
b) Szétsugárzás

A párképződés megfordítottja a szétsugárzás: a pozitron és elektronnal γ csatlakoz, és a rídkelti eltűnik, s a tömegükkel ekvivalens energiájú (1.02 MeV) γ -nyaláb relatív rész.

A pozitronok rövid élettartamúak, nem stabilizáló, s γ nívón fűhelték meg.

Részecske gyorsítók

lineáris gyorsítók
ciklotron

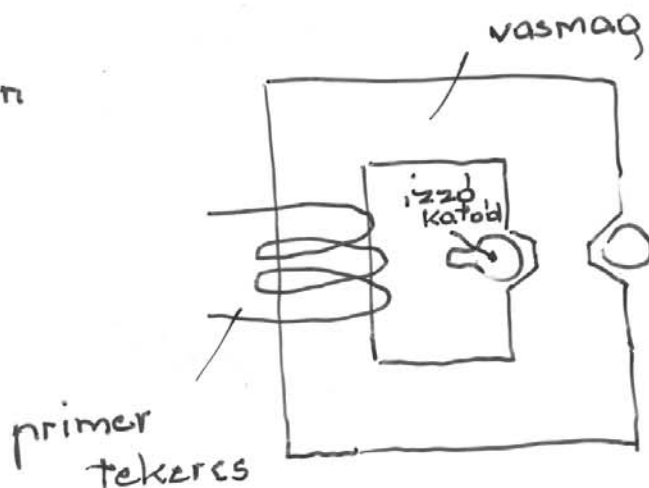
$$\omega = \frac{e}{m} B$$
$$m \frac{v^2}{r} =$$

$$\text{Lorentz erő} = e v \otimes B$$

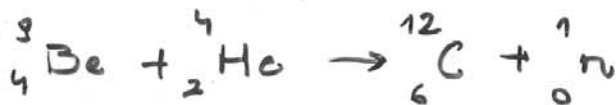
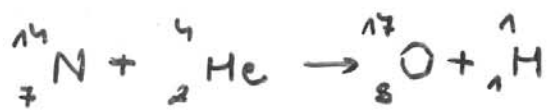
elektromos tér

szinkrociklotron

betatron

Mesterséges atommag átalakítások

AZ ATOMMAGOK SZERKEZETÉRŐL

Az atommag protonokból és neutronokból – közös néven nukleonokból – áll.

Mivel a proton és a neutron tömegei csaknem egyenlők – elvileg közelebbiek, így Z a magban lévő protonok száma, A pedig a protonok és neutronok összes száma, így

$$\begin{aligned} \text{protonok száma: } & P = Z; \\ \text{a neutronok száma: } & N = A - Z. \end{aligned}$$

Az atommag tömege minden esetben kisebb, mint a magot alkotó protonok és neutronok tömegének összege, a hiányzó tömeghiányt (tömegdeficitusnak) hívjuk:

$$\Delta m = Z m_p + N m_n - m_{\text{mag}}$$

$\Delta m \cdot c^2$ azt az energiát jelenti, amely a magban alkotórészeikből való felépítésénél felszabadul: ezt a energiát **kötési energiának** hívjuk.

A kötésenergia relatív aránya az A tömegszámával, vagyis a mag alkotórészeinek számával

A **magerők** mind vonzóerők, és a proton-proton, proton-neutron, neutron-neutron közt működő erők gyenge-magfűtőerők.

A magerők is hatótávolsági erők

MAGMODELLEK

- ① A cseppmodell. aron a topantalsi. telyen alap-
 mik, hogy a nukleonok között - a fűszálcsepp mole-
 kuláit összetartó erőkhöz hasonlóan van rövid
 hatótávolságú, vonzóerők hatása. Ennek követke-
 zésében az atommagok sűrűsége is megegyezik, mint
 a fűszálcsepp: a nukleonok közötti erők megegyeznek
 a fűszálcsepp el (hasonlóan mint a molekulák a
 fűszálcseppben), ami elegendő a magok közötti a
 tömegarányos arányos távolságát
- Ez a modell nem tud megadni azt, az
 atommagok tulajdonságait a kísérleti vizsgálatok

Az atommag cseppmodellje

$$E(Z, A) = -\gamma_a A + \gamma_b 4\pi R^2 + \gamma_c \frac{Z^2}{R} + \gamma_p \left(\frac{A-2Z}{A}\right)^2$$

térfogati   felületi   Coulomb   Pauli

$$R = r_0 A^{1/3}$$

$$= -\gamma_a A + \gamma_b 4\pi r_0^2 A^{2/3} + \frac{\gamma_c}{r_0} \frac{Z^2}{A^{1/3}} + \gamma_p \frac{(A-2Z)^2}{A}$$

mérés:

$$\Delta m = N m_n + Z m_p - M_{\text{mag}}(\text{kötött})$$

⇓

$$\gamma_a = 2.52 \text{ pF}$$

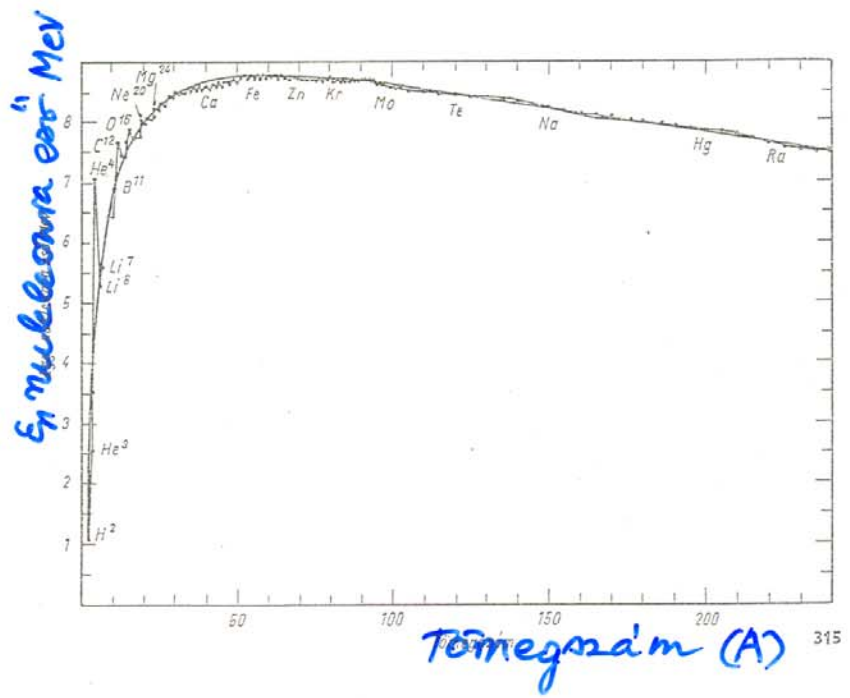
$$4\pi r_0^2 \gamma_b = 2.85 \text{ pF}$$

$$\gamma_c / r_0 = 0.11 \text{ pF}$$

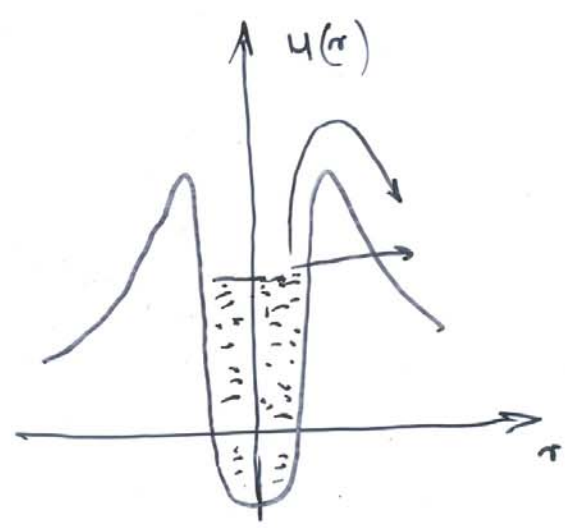
$$\gamma_p = 3.8 \text{ pF}$$

~ 2%-os pontosság!

E_n nukleonra iso^o ro^oki energia
luiseltileg raport erkeke, mint az
(A) tomegsam fnyelze

Annak, hogy a ro^oki energia A-nak fnyelze,
re^ot rovelkanyez van: a magfuzio s
a maghasadas

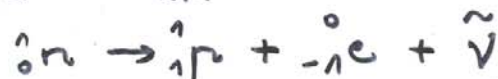
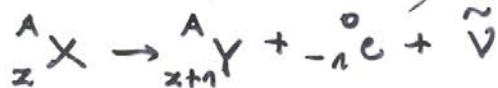

A radioaktivitás értelmezése

(energiaminimumra való törekvés)

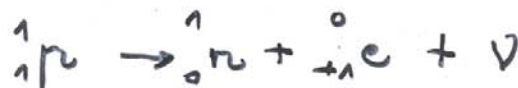
β bomlás

negatív (rendszámnövelő) β bomlás

antineutrino

pozitív (rendszámcsökkentő) β bomlás

neutrino

(atom elektronhejából)

töltés-, nukleon- és energiamegmaradás

α bomlás

$A=58$ felé „vándorlás”

egy nukleon kilépésénél nagyobb valószínűségű nukleon csoport

(2 proton 2 neutron)

γ bomlás

γ atommag (Z, A) pont „felett” keletkezik
 $\tau \lesssim 10^{-19}$ s, diszkrét energia

1 1.0079 -259.14 -252.87 2.2 H -1, 1 1s ¹	2 6.941 180.34 1347 10.0 Li He 2s ²	3 9.0122 1278 2970 1.5 Be He 2s ²
11 22.990 97.81 882.9 1.0 Na Ne 3s ¹	12 24.305 648.8 1090 1.2 Mg Ne 3s ²	
19 39.098 63.55 774 0.9 K Ar 4s ¹	20 40.078 839 1484 1.0 Ca Ar 4s ²	
37 85.468 38.89 689 0.9 Rb Kr 5s ¹	38 87.62 769 1364 1.0 Sr Kr 5s ²	
55 132.91 18.40 478.4 0.9 Cs Xe 6s ¹	56 137.33 739 1640 1.0 Ba Xe 6s ²	
87 *223.02 27 877 0.9 Fr Rn 7s ¹	88 *226.03 700 1146 1.0 Ra Rn 7s ²	

1 45 102.91 1966 3727 1.5 Rh 1, 2, 3, 4 Kr 4d ⁸ 5s ¹
--

- 1 Ordnungszahl
- 2 Elementsymbol
- 3 Relative Atommasse
- 4 Schmelzpunkt
- 5 Siedepunkt
- 6 Elektronegativität (Allred, Rochow)
- 7 Oxidationsstufen
- 8 Elektronenkonfiguration

- 1 Atomic number
- 2 Element symbol
- 3 Relative atomic mass
- 4 Melting point
- 5 Boiling point
- 6 Electronegativity (Allred, Rochow)
- 7 Oxidation states
- 8 Electron configuration

- 1 Número atómico
- 2 Símbolo del elemento
- 3 Peso atómico relativo
- 4 Punto de fusión
- 5 Punto de ebullición
- 6 Electronegatividad (Allred, Rochow)
- 7 Niveles de oxidación
- 8 Configuración electrónica

- * stabilstes Isotop, most stable isotope, isotopo más estable
  - Metalle, metals, metales
  - Nichtmetalle, nonmetals, metaloides
  - Übergangsmetalle, transition metals, elementos de transición
  - Elemente der f-Reihe, elements of the f-series, elementos de la serie f
- Gruppennumerierung, column labelling, número de grupo
 IUPAC, Nomenclature of Inorganic Chemistry, 1989
 IUPAC, Rules for Inorganic Nomenclature, 1970

MERCK

Periodensystem der Elemente
 Periodic Table of the Elements
 Tabla Periodica de los Elementos

3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
IIIb	IVb	Vb	VIb	VIIb	VIII	VIII	VIII	Ib	IIb
21 44.956 1541 2831 1.2 Sc Ar 3d ⁴ 4s ¹	22 47.88 1640 3287 1.3 Ti Ar 3d ² 4s ²	23 50.942 1890 3280 1.5 V Ar 3d ³ 4s ²	24 51.996 1857 2672 1.6 Cr Ar 3d ⁵ 4s ¹	25 54.938 1244 2732 1.6 Mn Ar 3d ⁵ 4s ²	26 55.847 1535 2870 1.6 Fe Ar 3d ⁶ 4s ²	27 58.933 1495 2870 1.7 Co Ar 3d ⁷ 4s ²	28 58.69 1453 2732 1.8 Ni Ar 3d ⁸ 4s ²	29 63.546 1093 2830 1.8 Cu Ar 3d ¹⁰ 4s ¹	30 65.39 419.4 907 1.7 Zn Ar 3d ¹⁰ 4s ²
39 88.906 1522 3338 1.1 Y Kr 4d ¹ 5s ²	40 91.224 1832 4377 1.2 Zr Kr 4d ² 5s ²	41 92.906 2468 4742 1.2 Nb Kr 4d ⁴ 5s ¹	42 95.94 2617 4612 1.3 Mo Kr 4d ⁵ 5s ¹	43 98.906 2173 4877 1.4 Tc Kr 4d ⁵ 5s ²	44 101.07 2330 3900 1.4 Ru Kr 4d ⁷ 5s ¹	45 106.42 1946 3727 1.5 Rh Kr 4d ⁸ 5s ¹	46 106.42 1552 3140 1.4 Pd Kr 4d ¹⁰	47 107.87 961.9 2272 1.4 Ag Kr 4d ¹⁰ 5s ¹	48 112.41 320.9 765 1.5 Cd Kr 4d ¹⁰ 5s ²
57 138.91 921 3457 1.1 La Xe 5d ¹ 6s ²	72 178.49 2227 4602 1.2 Hf Xe 4f ¹⁴ 5d ² 6s ²	73 180.93 2996 5425 1.3 Ta Xe 4f ¹⁴ 5d ³ 6s ²	74 183.85 3410 5627 1.4 W Xe 4f ¹⁴ 5d ⁴ 6s ²	75 186.2 3180 5627 1.5 Re Xe 4f ¹⁴ 5d ⁵ 6s ²	76 190.2 3045 5027 1.5 Os Xe 4f ¹⁴ 5d ⁶ 6s ²	77 192.22 2410 4130 1.6 Ir Xe 4f ¹⁴ 5d ⁷ 6s ²	78 195.08 1772 3827 1.4 Pt Xe 4f ¹⁴ 5d ⁹ 6s ¹	79 196.97 1064 2807 1.4 Au Xe 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ¹	80 200.59 200.59 356.6 1.5 Hg Xe 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ²
89 *227.03 1050 3200 1.0 Ac Rn 6d ¹ 7s ²									

13	14	15	16	17	18
IIIa	IVa	Va	VIa	VIIa	VIIIa
5 10.811 2079 2550 2.0 B He 2s ² 2p ¹	6 12.011 3367 4827 2.5 C He 2s ² 2p ²	7 14.007 -209.86 -195.8 3.1 N He 2s ² 2p ³	8 15.999 -218.4 -182.96 3.5 O He 2s ² 2p ⁴	9 18.998 -219.62 -188.34 4.1 F He 2s ² 2p ⁵	10 4.0026 <-272.2 -268.93 He 1s ²
13 26.982 640.37 2447 1.5 Al Ne 3s ² 3p ¹	14 28.086 1410 2355 1.7 Si Ne 3s ² 3p ²	15 30.974 441 2355 2.1 P Ne 3s ² 3p ³	16 32.066 *12.8 444.6 2.4 S Ne 3s ² 3p ⁴	17 35.453 -100.98 -34.6 2.8 Cl Ne 3s ² 3p ⁵	18 39.948 -189.2 -185.7 Ar Ne 3s ² 3p ⁶
31 69.723 2978 3403 1.8 Ga Ar 3d ¹⁰ 4s ¹ 4p ¹	32 72.61 937.4 3830 2.0 Ge Ar 3d ¹⁰ 4s ² 4p ²	33 74.922 817 613 2.2 As Ar 3d ¹⁰ 4s ² 4p ³	34 78.96 217 684.9 2.5 Se Ar 3d ¹⁰ 4s ² 4p ⁴	35 79.904 -7.2 58.78 2.7 Br Ar 3d ¹⁰ 4s ² 4p ⁵	36 83.80 -156.4 -152.3 Kr Ar 3d ¹⁰ 4s ² 4p ⁶
49 114.82 186.4 2080 1.3 In Kr 4d ¹⁰ 5s ¹ 5p ¹	50 118.71 232.0 2270 1.7 Sn Kr 4d ¹⁰ 5s ² 5p ²	51 121.75 430.7 1750 1.8 Sb Kr 4d ¹⁰ 5s ² 5p ³	52 127.60 449.5 990 2.0 Te Kr 4d ¹⁰ 5s ² 5p ⁴	53 126.90 113.5 184.4 2.2 I Kr 4d ¹⁰ 5s ² 5p ⁵	54 131.29 -111.9 -107.1 Xe Kr 4d ¹⁰ 5s ² 5p ⁶
81 204.38 303.5 1457 1.4 Tl Xe 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ¹ 6p ¹	82 207.2 327.3 1740 1.6 Pb Xe 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ² 6p ²	83 208.98 271.3 1840 1.7 Bi Xe 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ² 6p ³	84 208.98 284 1840 1.8 Po Xe 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ² 6p ⁴	85 *209.99 302 337 2.0 At Xe 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ² 6p ⁵	86 *222.02 -71 -61.8 Rn Xe 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ² 6p ⁶

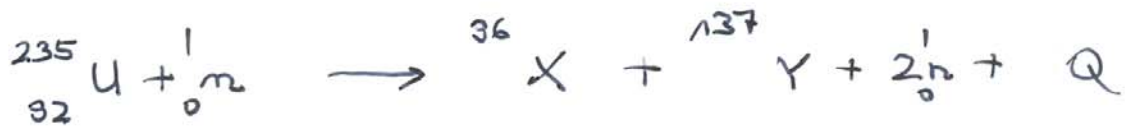
Lanthaniden Lanthanides Lantánidos	58 140.12 799 3426 1.1 Ce Xe 4f ¹ 6s ²	59 140.91 931 3512 1.1 Pr Xe 4f ³ 6s ²	60 144.24 1021 3068 1.1 Nd Xe 4f ⁴ 6s ²	61 *146.92 1168 2460 1.1 Pm Xe 4f ⁵ 6s ²	62 150.36 1077 1791 1.0 Sm Xe 4f ⁶ 6s ²	63 151.97 822 1597 1.0 Eu Xe 4f ⁷ 6s ²	64 157.25 1313 3266 1.1 Gd Xe 4f ⁷ 5d ¹ 6s ²	65 158.93 1356 3123 1.1 Tb Xe 4f ⁹ 6s ²	66 162.50 1412 2562 1.1 Dy Xe 4f ¹⁰ 6s ²	67 164.93 1474 2695 1.1 Ho Xe 4f ¹¹ 6s ²	68 167.26 1497 2900 1.1 Er Xe 4f ¹² 6s ²	69 168.93 1545 1947 1.1 Tm Xe 4f ¹³ 6s ²	70 173.04 819 1194 1.1 Yb Xe 4f ¹⁴ 6s ²	71 174.97 1663 3395 1.1 Lu Xe 4f ¹⁴ 5d ¹ 6s ²
Actiniden Actinides Actinidos	90 *232.04 1750 4790 1.1 Th Rn 6d ² 7s ²	91 *231.04 1600 4790 1.1 Pa Rn 5f ² 6d ¹ 7s ²	92 *238.03 1132 3818 1.2 U Rn 5f ³ 6d ¹ 7s ²	93 *237.05 640 3902 1.2 Np Rn 5f ⁴ 6d ¹ 7s ²	94 *244.06 641 3332 1.2 Pu Rn 5f ⁶ 7s ²	95 *243.06 994 2607 -1.2 Am Rn 5f ⁷ 7s ²	96 *247.07 1340 3827 -1.2 Cm Rn 5f ⁷ 6d ¹ 7s ²	97 *247.07 1540 3827 -1.2 Bk Rn 5f ⁷ 7s ²	98 *251.08 1540 3827 -1.2 Cf Rn 5f ⁷ 7s ²	99 *252.08 1540 3827 -1.2 Es Rn 5f ⁷ 7s ²	100 *257.10 1540 3827 -1.2 Fm Rn 5f ⁷ 7s ²	101 *258.10 1540 3827 -1.2 Md Rn 5f ⁷ 7s ²	102 *259.10 1540 3827 -1.2 No Rn 5f ⁷ 7s ²	103 *260.11 1540 3827 -1.2 Lr Rn 5f ⁷ 7s ²

A kémiai elemek világpiaci ára (font/kg)

1	H	4,2		31	Ga	1900	62	Sm	420
	D	2540		32	Ge	1000	63	Eu	6370
2	He	44	←	33	As	4	64	Gd	750
3	Li	46		34	Se	66	65	Tb	4100
4	Be	278		35	Br	0,98	66	Dy	800
5	B	11		36	Kr	170	67	Ho	1800
6	C	1	←	37	Rb	356	68	Er	720
7	N	0,16		38	Sr	7,6	69	Tm	10300
8	O	0,16	←	39	Y	380	70	Yb	1730
9	F	155		40	Zr	4	71	Lu	13600
10	Ne	194	←	41	Nb	160	72	Hf	2500
11	Na	1,8		42	Mo	31	73	Ta	190
12	Mg	0,36	←	43	Tc	–	74	W	4
13	Al	0,26		44	Ru	3070	75	Re	3000
14	Si	3,3	←	45	Rh	9500	76	Os	12500
15	P	3,6		46	Pd	2500	77	Ir	9500
16	S	0,6	←	47	Ag	104	78	Pt	4600
17	Cl	0,52		48	Cd	22	79	Au	2500
18	Ar	0,70	←	49	In	149	80	Hg	6
19	K	13,3		50	Sn	1,5	81	Tl	20
20	Ca	9,5	←	51	Sb	3,0	82	Pb	0,92
21	Sc	7300		52	Te	22,5	83	Bi	20
22	Ti	13,5		53	I	5	84	Po	–
23	V	13		54	Xe	1070	85	At	–
24	Cr	4,8		55	Ca	45	86	Rn	–
25	Mn	0,25	} legmélyebb kötés	56	Ba	42	87	Fr	–
26	Fe	0,06		57	La	29	88	Ra	–
27	Co	10		58	Ce	120	89	Ac	–
28	Ni	1,24		59	Pr	369	90	Th	30
29	Cu	0,5		60	Nd	292	91	Pa	–
30	Zn	0,12		61	Pm	–	92	U	11

egymást követő He-befogás

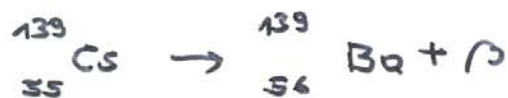
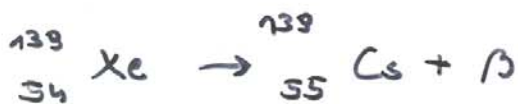
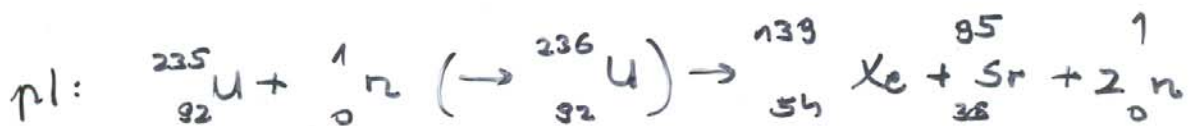
Az urán hasadása

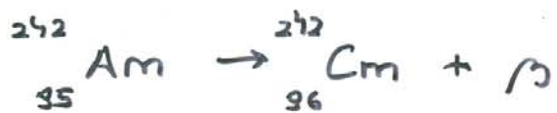
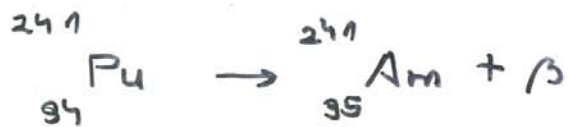
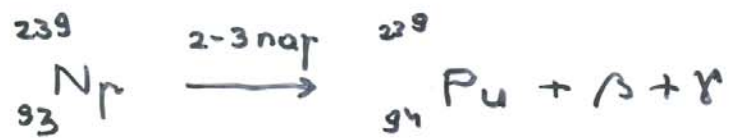
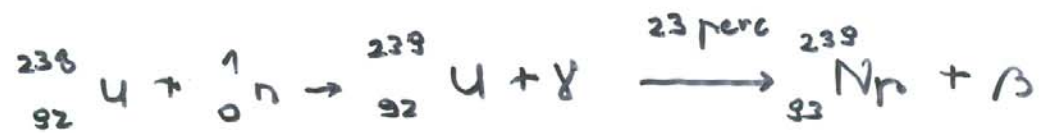
$$Q \approx 200 \text{ MeV}$$

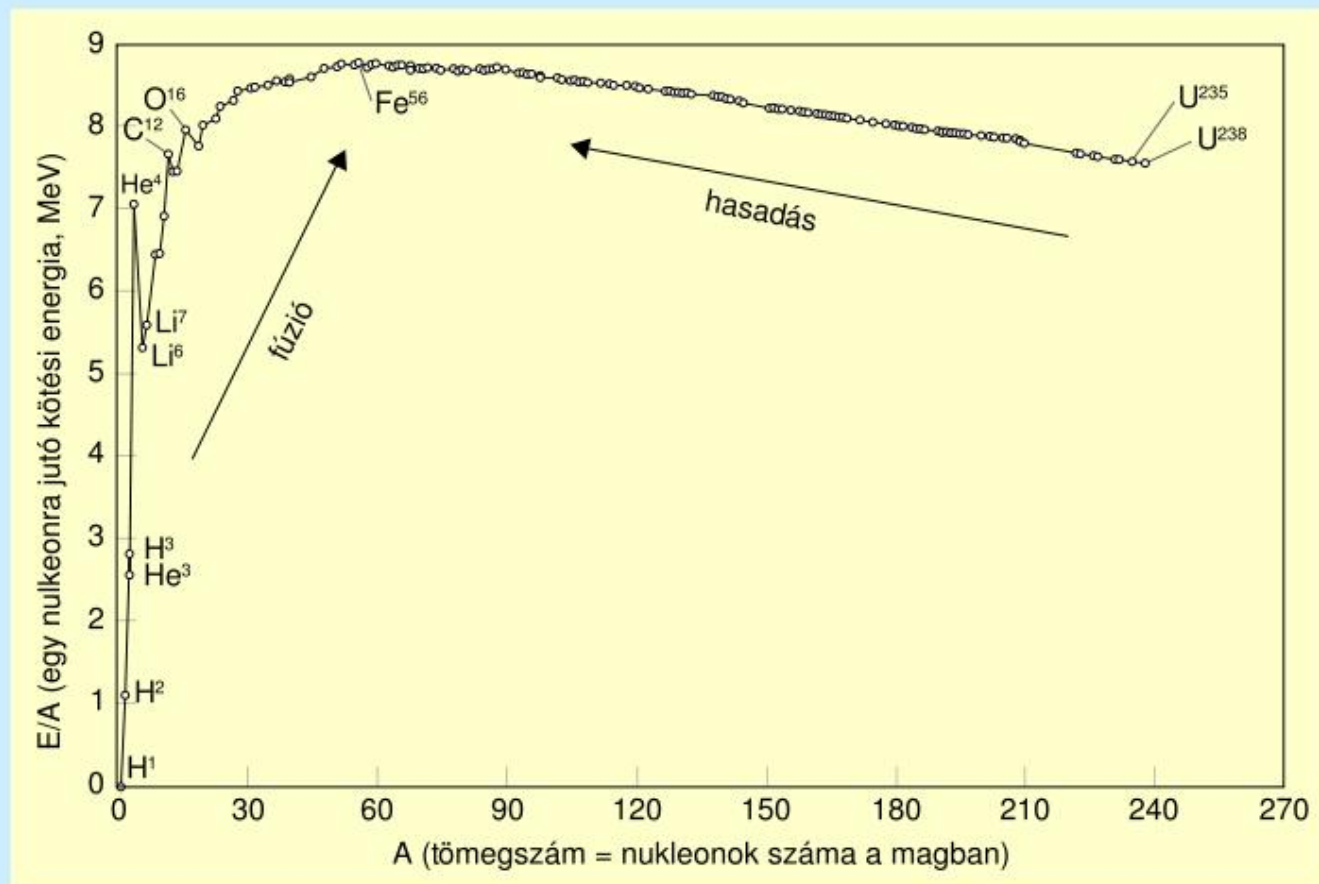
fissziós atomerőmű

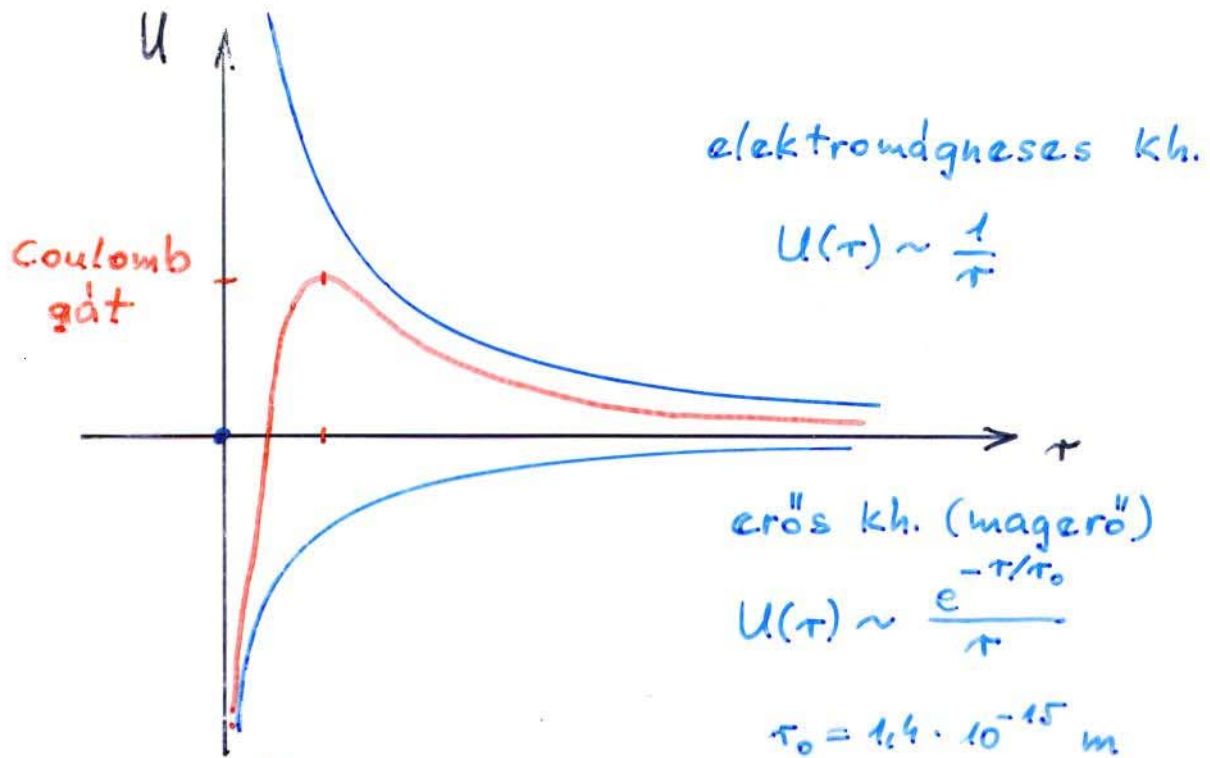

Transzurán elemek

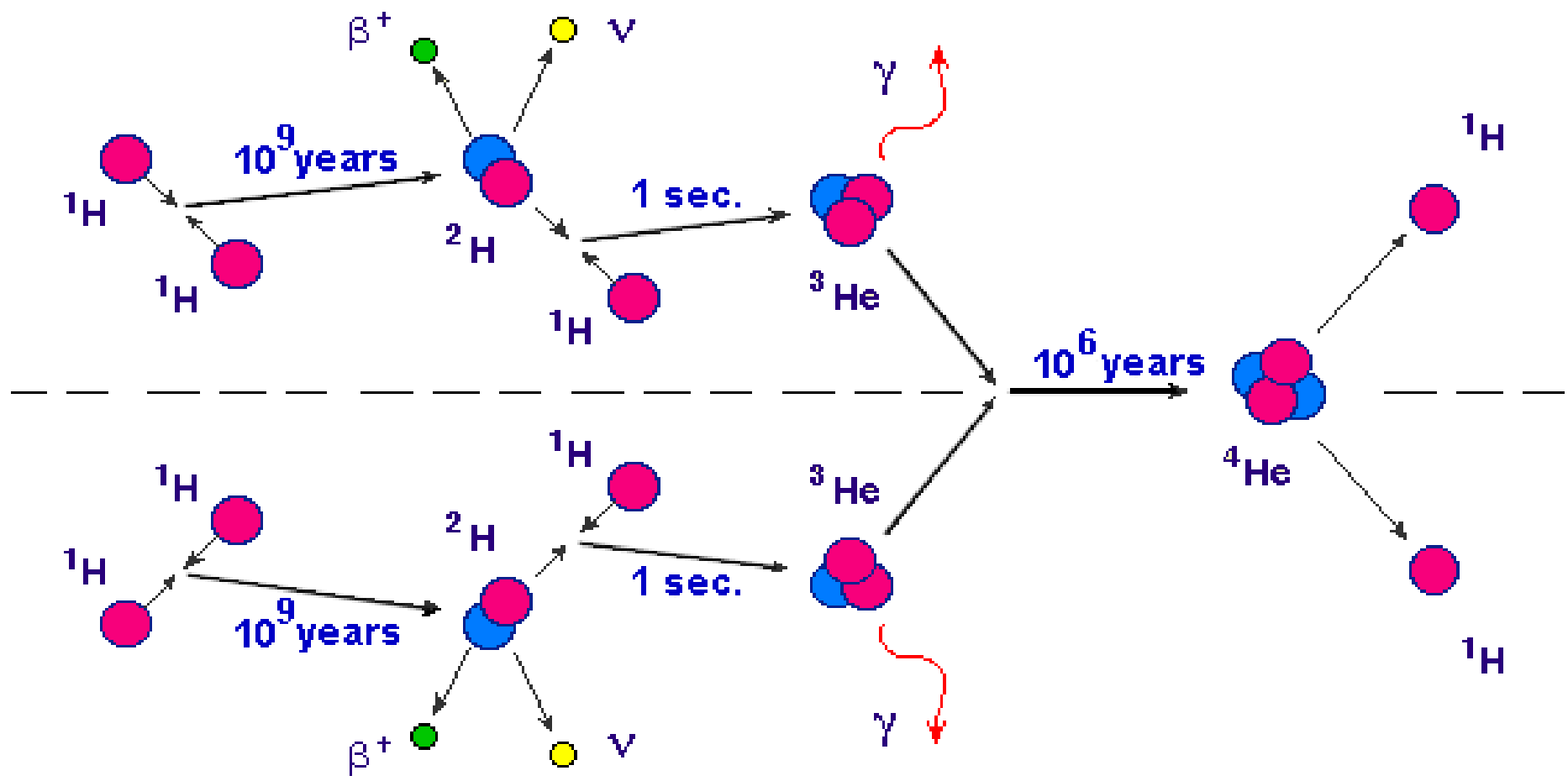

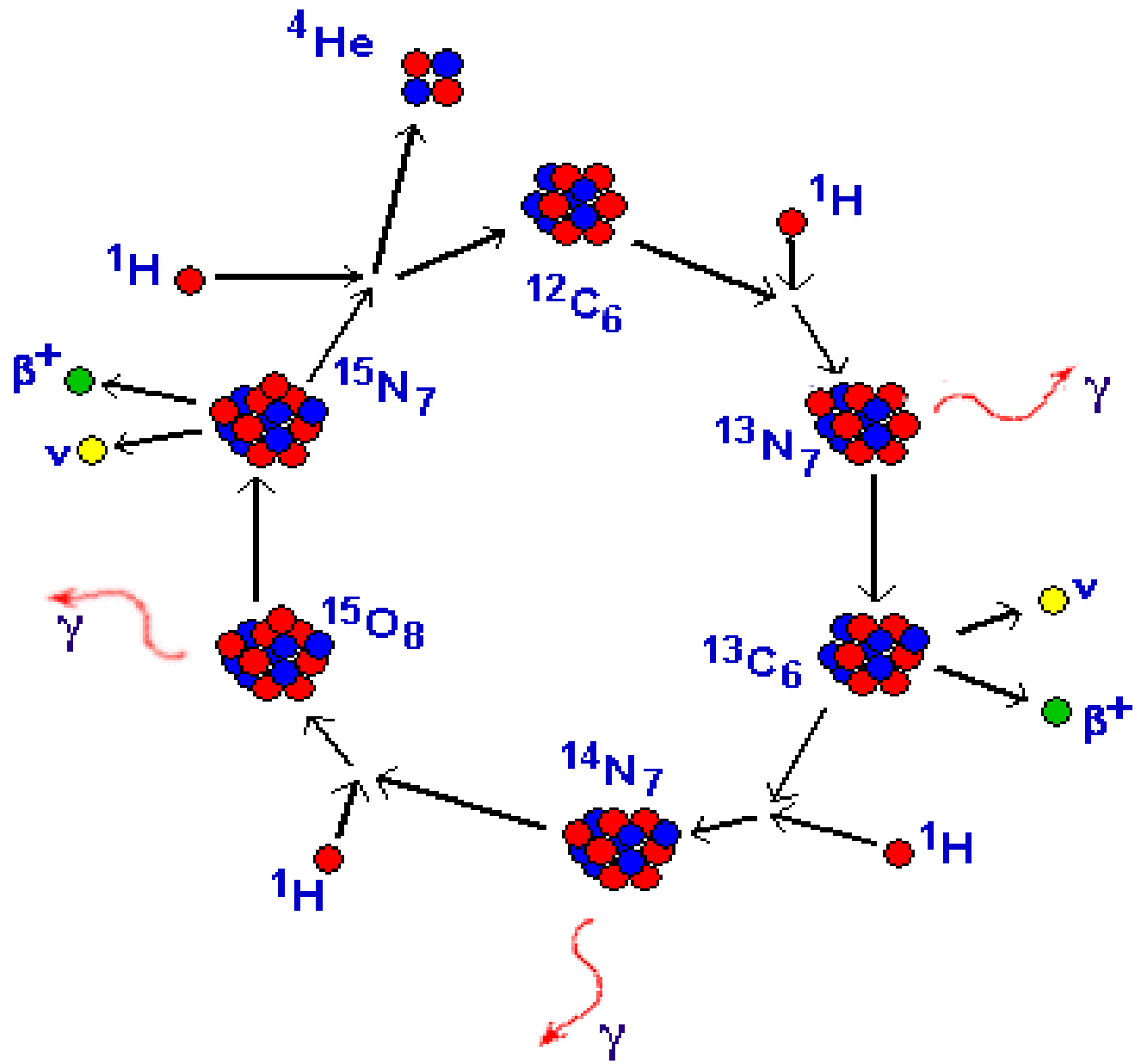
Az atomenergia felszabadítás lehetőségei

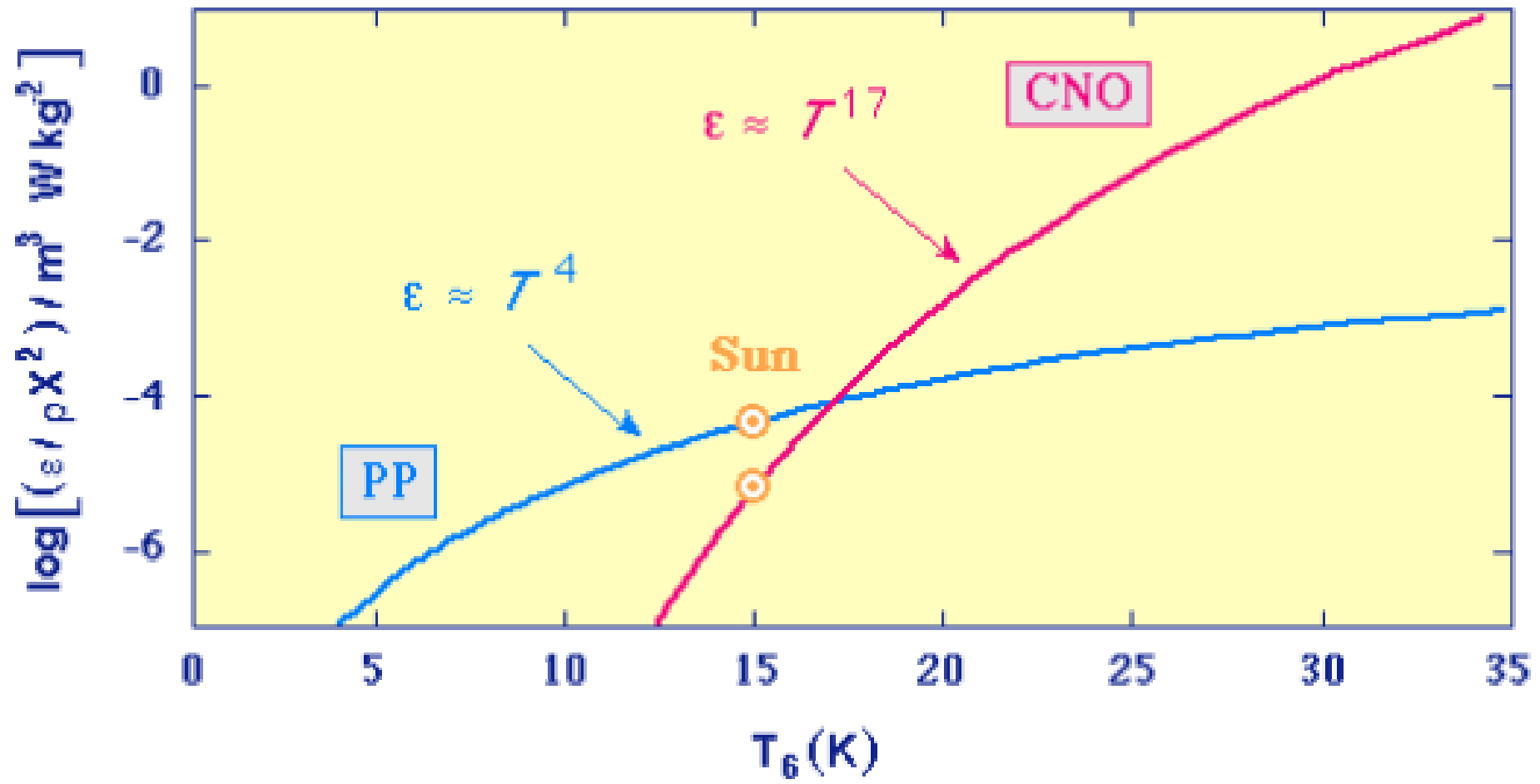

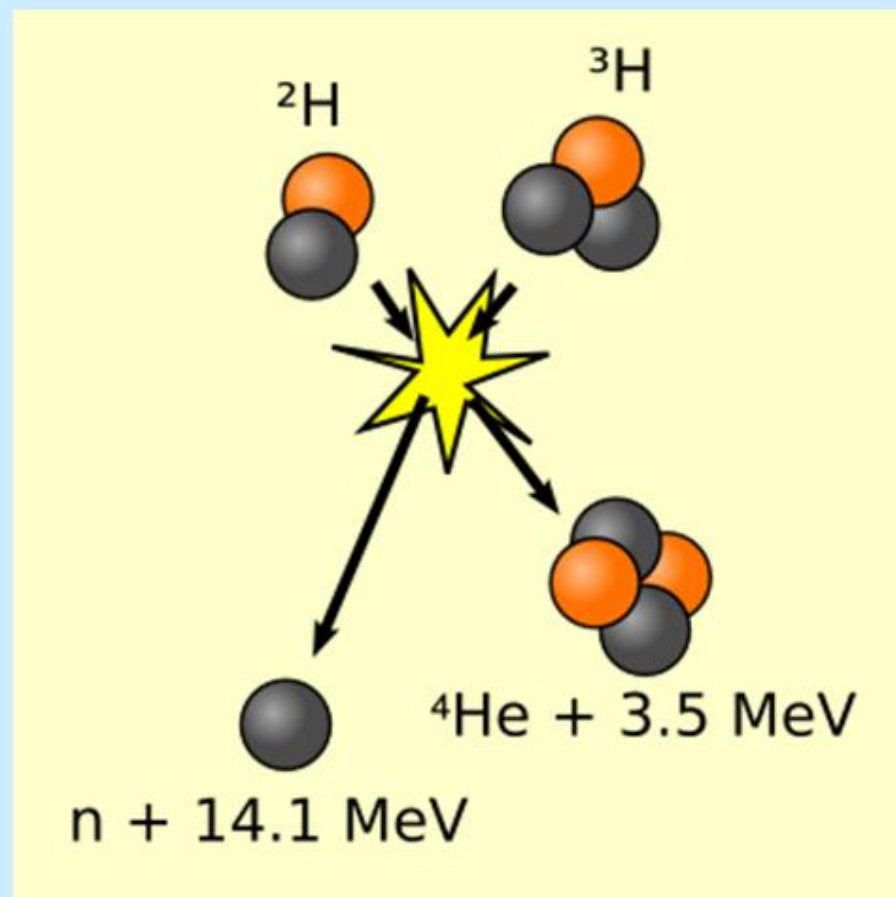
$$E_C = \frac{Z_1 Z_2 e^2}{4\pi\epsilon_0 \tau_0} \approx Z_1 Z_2 A^{-1/3} \text{ MeV}$$

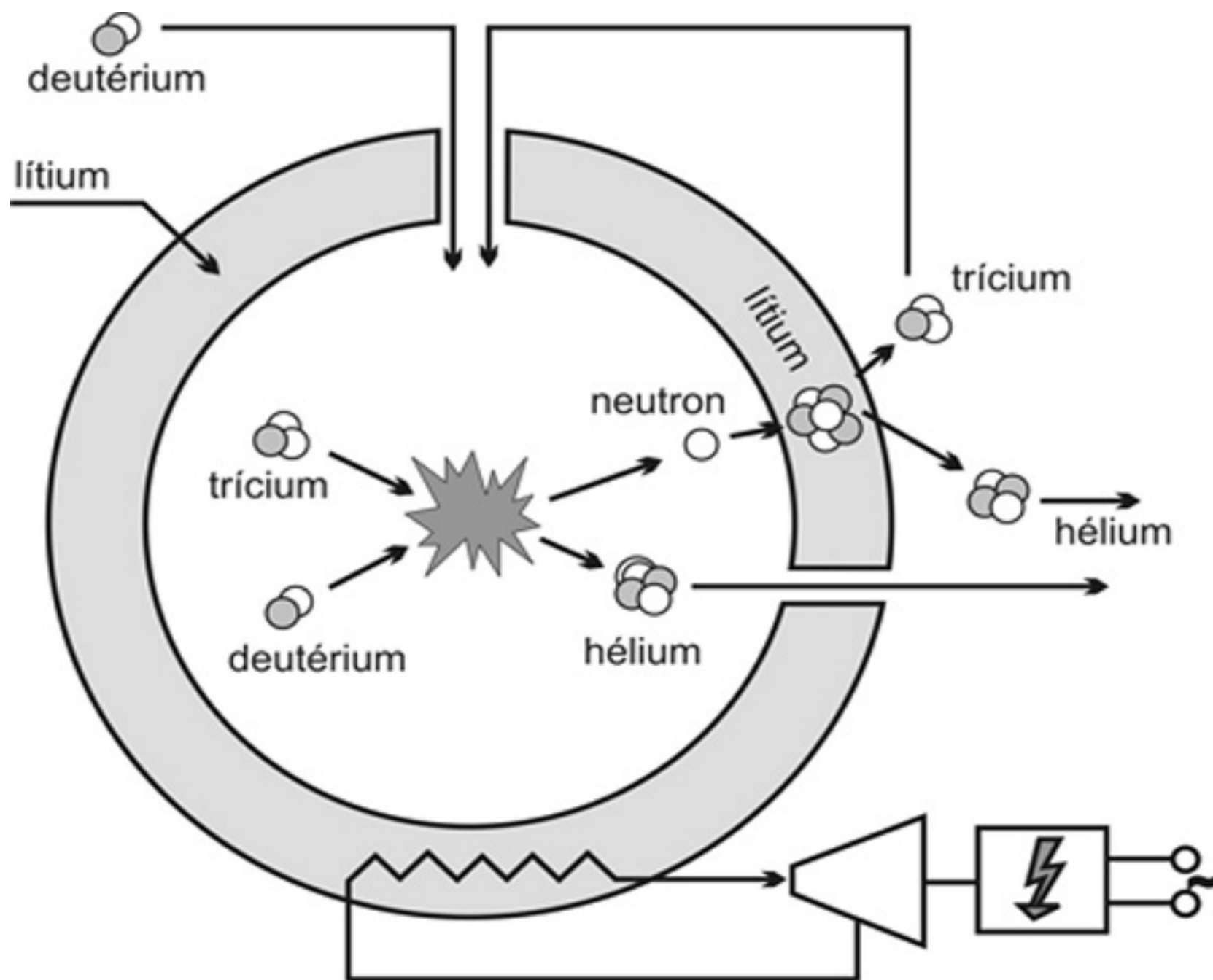

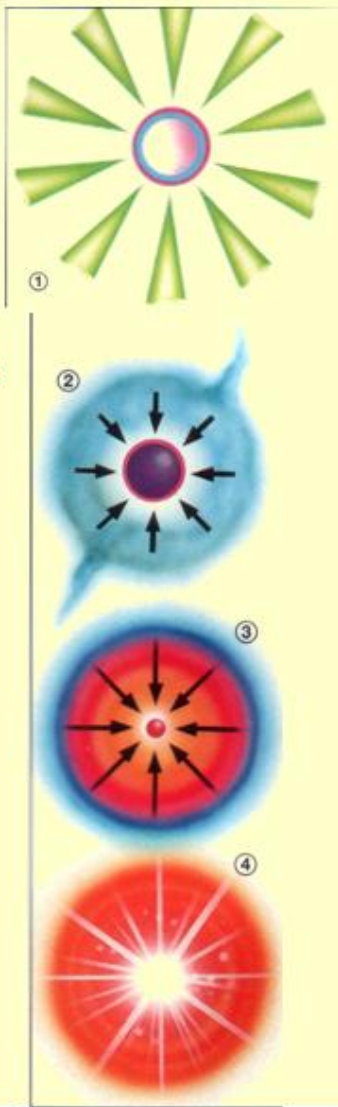
Deutérium – trícium (D – T) reakció

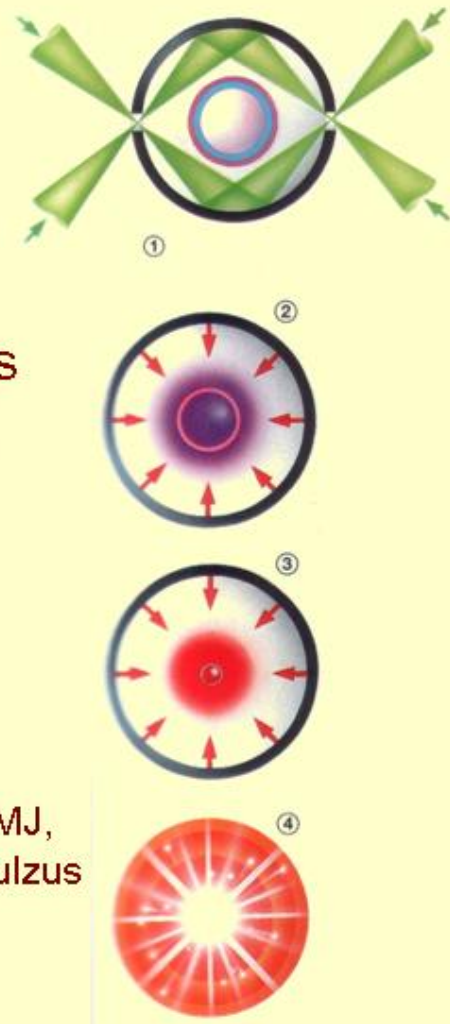

Lézeres fúziós elrendezések

Direkt
összenyomás
lézerrel

Indirekt
összenyomás
röntgennel

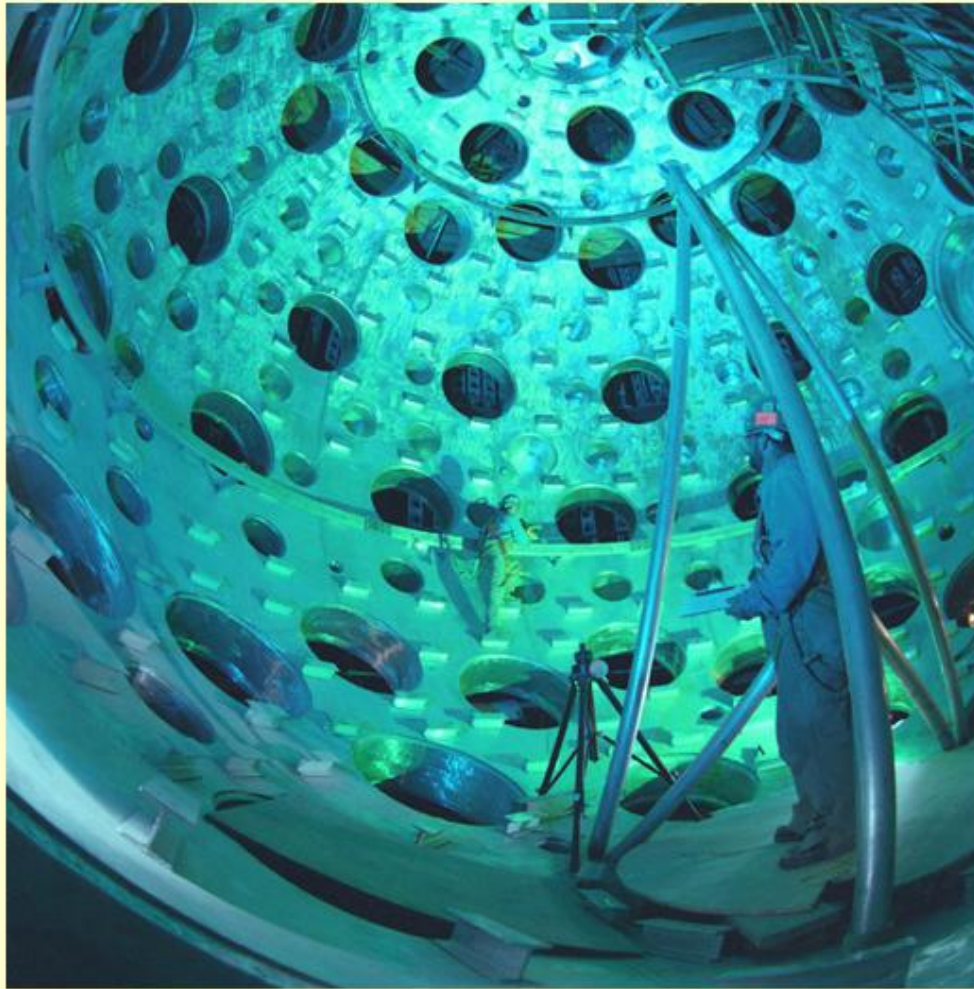

Ehhez néhány MJ,
5-10 ns lézertimpulzus
kell.

A NIF lézer (192 nyaláb 2 MJ) helye

NIF kamra

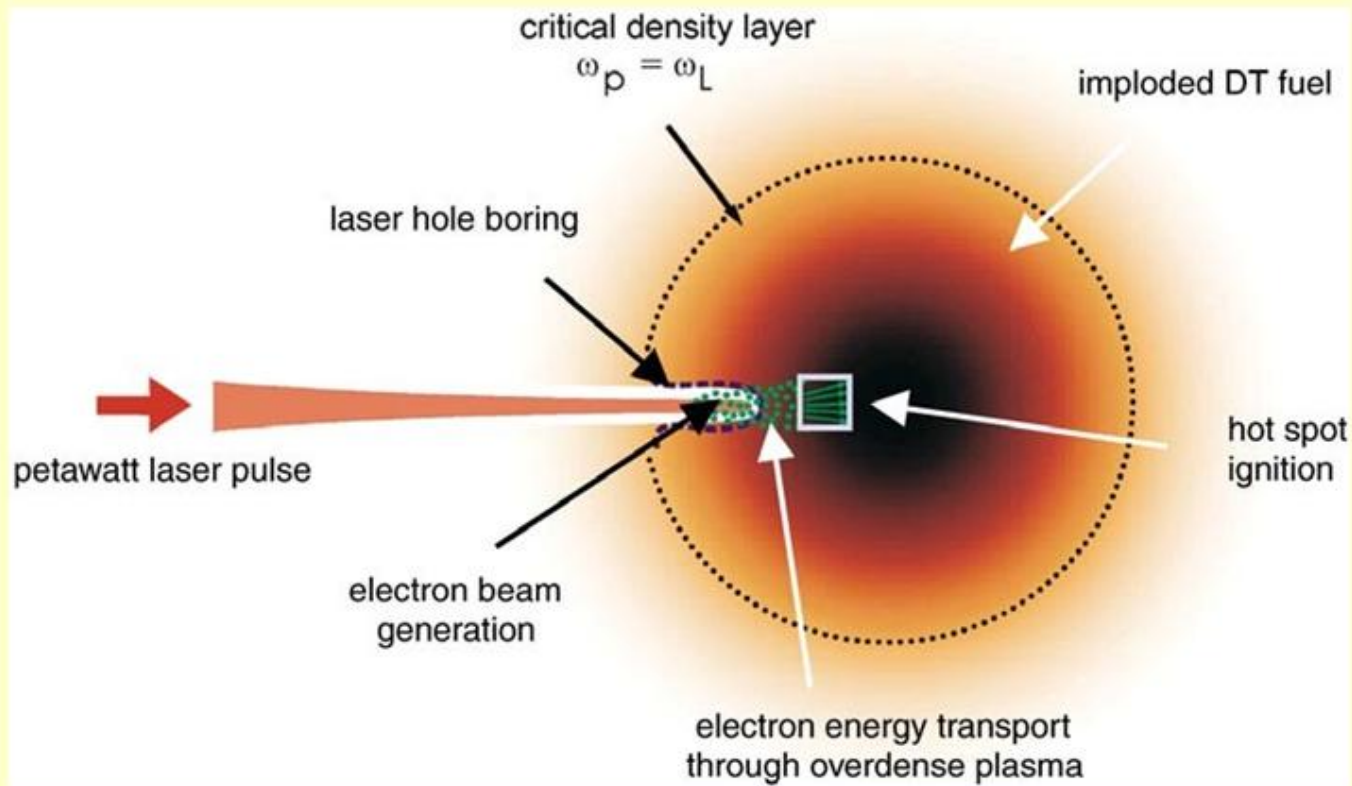
Néhány nyalábköteg már működik, első kísérletek folynak.

Teljesen 2008-10 között készül el.

Európa: LMJ,
Franciaország

Új módszer: gyors begyújtás

Nagy intenzitású (10^{18} - 10^{21} W/cm²) pikoszekundumos impulzusok által keltett MeV energiájú elektronok felhasználhatók a fúzió beindítására.

KrF lézerek alkalmasak gyors begyújtásra!
(Földes István, KFKI RMKI)